

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Onderwijs en brasserie

van der Sijs, Nicoline; Beelen, H.

published in

Onze Taal

2017

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N., & Beelen, H. (2017). Onderwijs en brasserie. *Onze Taal*, 7/8.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Onderwijs en *brasserie*

Wat hebben *onderwijs* en *brasserie* met elkaar te maken? Het zijn twee van de meest opgezochte maar niet gevonden woorden op de website Etymologiebank.nl. Deze website, waarop alle belangrijke etymologische woordenboeken van het Nederlands staan, wordt jaarlijks meer dan vijf miljoen keer geraadpleegd. De Etymologiebank bevat momenteel meer dan 55.000 verschillende ingangen, en hoewel dat een mooi aantal is, zijn er ook woorden die door stom toeval ontbreken: tot nu toe heeft geen enkele etymoloog eraan gedacht ze te beschrijven. Gebruikers kunnen dat melden, waarna de etymologien van de gemelde woorden op een zeker moment zullen worden toegevoegd. Dat zal dus bijvoorbeeld gaan gelden voor *onderwijs* en *brasserie*.

Onderwijs

Onderwijs is het woord waarover mensen het meest verbaasd zijn dat het ontbreekt in de Etymologiebank. "Ik vroeg me af of het eerste stukje, *onder*, verwijst naar het eenrichtingsverkeer in het lesgeven; dus van boven naar beneden? Of heb ik het verkeerd

gezien?", zo vraagt een gebruiker.

Onder heeft heel veel betekenissen. In woorden als *onderwijzen*, *onderrichten* en *onderlegd* gaat het om de betekenis 'met figuurlijke steun'. *Onderwijzen* betekent eigenlijk 'iemand ondersteuning bieden door hem de weg te wijzen', en van daaruit heeft de betekenis zich ontwikkeld tot die van 'lesgeven'. *Onderrichten* is op dezelfde manier gevormd uit *richten* ('in een bepaalde richting sturen'); *onderrichten* is dus eigenlijk: 'iemand helpen de juiste weg te vinden'.

Onderwijzen is al in 1283 in het Nederlands aangetroffen in de betekenis 'iemand iets aantonen, onder het oog brengen', ook 'bewijzen'. De betekenis 'leren, onderrichten' komt sinds 1434 voor. *Onderrichten* is voor het eerst in 1477 vermeld als synoniem van *onderwijzen*. In het Duits hebben *unterweisen* en *unterrichten* dezelfde betekenis. Zowel in het Nederlands als in het Duits worden beide woorden veel gebruikt in bijbelvertalingen die vanaf de zestiende eeuw zijn verschenen, en de woorden zijn waarschijnlijk dankzij deze bijbelvertalingen verbreid.

Brasserie

Ook *brasserie* heeft een interessante geschiedenis. Tegenwoordig verwijst dat naar een eetgelegenheid. Als benaming voor een café waar men bier kan drinken – want dat was de oorspronkelijke aanduiding – is het in het Frans bekend sinds 1844; eerder betekende het 'bierbrouwerij'. In Nederlandse kranten komt het vanaf 1870 voor als verwijzing naar een kroeg in Frankrijk of een ander buitenland. Maar in een krant van 5 juni 1938 wordt triomfante-lijk gemeld:

Zoals Maastricht, Den Bosch en Utrecht hun raadskeiders hebben; gelegenheden, waar men genoeglijk en, vooral in de twee zuidelijke steden, ge-

moedelijk zijn pot bier kan drinken, zoo heeft Amsterdam sinds gisteren een Brasserie (...). Ter voorkoming van misverstand zij medegedeeld, dat dit lokaal niet dezen naam gekregen heeft, opdat men er zou brassen.

Het gemelde misverstand was begrijpelijk, want het Nederlands kent sinds de zestiende eeuw het woord *brasserij*, dat 'overmatig eten en drinken' betekent. Zo wordt in de Statenvertaling van 1637 gewaarschuwd tegen "brasserie, ende dronckenschap". De oudere vorm op *-erij* is een inheemse afleiding van *brassen* ('slempen'). De verwarring van *brasserij* en *brasserie* lag voor de hand, zeker toen in brasserieën het bierdrinken nog centraal stond. En wellicht zijn de twee woorden ook met elkaar verwant: in het Frans is *brasserie* afgeleid van het werkwoord *brasser* ('bier brouwen'), en volgens sommige etymologen gaat ook het Nederlandse *brassen* terug op dat Franse werkwoord. Andere etymologen menen dat *brassen* is afgeleid van een Middelnederlands woord *bras* ('rommel'). Hoe het ook zij, de brasserie heeft zich in de Lage Landen en Frankrijk ontwikkeld tot een nette eetgelegenheid waar weinig wordt geslemt. <

OPROEP

Dit jaar zullen behalve enkele tot nu toe over het hoofd geziene woorden ook diverse nieuwe woordenboeken worden toegevoegd aan de Etymologiebank, zoals de etymologische dialectwoordenboeken van A. Weijnen en Frans Debrabandere, en elf delen met verklaringen van Nederlandse plaatsnamen van Gerald van Berkel. Vrijwilligers met basiskennis van taalkunde en belangstelling voor etymologie zijn van harte uitgenodigd hieraan mee te helpen. Hebt u belangstelling? Stuur dan even een berichtje aan Nicoline van der Sijs: post@nicolinevdsijs.nl.

Brasserie op de Groenplaats in Antwerpen.